

توضیحاتی در باره آخرین مجموعه اسناد سیا (CIA)

برگرفته مستقیماً از صفحه های ۱۶۲۶-۱۶۲۹ جلد دوم کتاب « اسناد سخن می گویند! » پژوهش و برگردان دکتر احمد علی رجائی و مهین سروری (رجائی)، انتشارات قلم، چاپ اول - ۱۳۸۳

پیوست ۳

توضیحاتی در باره آخرین مجموعه اسناد سیا

عنوان کتاب به زبان اصلی:

CLANDESTINE SERVICE HISTORY, OVERTHROW OF PREMIER
MOSSADEQ OF IRAN

(تاریخ انجام عملیات سری برای سرنگونی مصدق نخست وزیر ایران)

عنوان کتاب به زبان فارسی:

«اسناد سازمان سیا در باره کودتای ۲۸ مرداد ماه ۱۳۳۲ و سرنگونی دکتر مصدق»

دکتر غلامرضا وطن دوست

استاد دانشگاه شیراز

ناشر: مؤسسه خدمات فرهنگی رسا

تهران - ۱۳۷۹

بررسی اجمالی:

روزنامه نیویورک تایمز در شانزدهم ژوئن سال ۲۰۰۰ (۱۳۷۹) بر آن شد تا متن کامل تاریخ سازمان اطلاعات مرکزی آمریکا (سیا) در باره کودتای بیستم و هشتم مرداد ماه ۱۳۳۲ و سرنگونی دولت دکتر مصدق را بر روی شبکه اینترنت و پایگاه اطلاعاتی خویش در دسترس همگان بگذارد. بنا به گفته جیمز رایزن گزارشگر بخش امنیت ملی روزنامه نیویورک تایمز این اقدام بنا به درخواست مورخان و پژوهشگران ایرانی صورت پذیرفت. لکن به مناسبت نگرانی از واکنش مردم ایران نسبت به خانواده عوامل ایرانی سیا که هنوز در ایران زندگی می نمایند، نام افراد مزبور و بخشی از اطلاعات حساس به صورت رایانه ای حذف و سیاه شده بود. ولی با تلاش و مساعی فراوان مدیر سایت کریپتوم در اینترنت که پیشگام رمزگشایی اسامی و بخش های سیاه شده گردید و همه اسناد به جز موارد معدودی باز خوانده شد و به صورت اصلی در جای خود قرار گرفت.

با اینکه قبلاً رابرت گشیز و جیمز وولسی رؤسای پیشین سازمان سیا قول داده بودند که اسناد پیرامون رویداد ایران را در دسترس همگان بگذارند، لکن دولت ایالات متحده تمایلی به افشای اسناد ایران و هر گونه اطلاعاتی که تصویر روشن تری از عملیات پنهانی مورد نظر ارائه بدهد، نداشت و متعاقباً اعلام شده بود که اسناد مهم کودتای ایران نابود شده است.

خوشبختانه در فروردین ماه ۱۳۷۹ اطلاع حاصل گردید که یکی از مسئولان سازمان سیا

روتوشتی از این اسناد را که به شکل خاطرات از سوی دونالد ویلبر (طراح اصلی کودتا) نگاشته شده است، در اختیار داشته و در اختیار روزنامه مزبور گذارده است.

نیویورک تایمز اسناد را به تدریج و پس از حذف نام بازیگران انتشار داد لکن به طوری که در بالا آمد با تلاش سازمان موسوم به کریپتوم بخش عمده از نارسائی اسناد ترمیم و تنها ۲۵ نام و نزدیک به ۲۱ سطر از مجموعه اسناد به شکل راز سیاسی مجهول هنوز باقی مانده است.

به گواهی خود اسناد این پژوهش را دکتر دونالد ویلبر در اسفند ماه ۱۳۳۲ با عنوان «سرنگونی مصدق نخست وزیر ایران» نگاشته است. ویلبر در مقام یک مورخ مشاور سازمان اطلاعاتی ایالات متحده وظیفه مهمی را با نگارش این گزارش بی توجه به آنکه با ثبت داستان

کودتای سال ۱۳۳۲ در ایران وی برای تمام جهان بویژه امریکائی‌ها، عملکرد دولت ایالات متحده و عملیات پنهانکارانه سازمان سیا در خارج از مرزهای آن کشور را افشاء می‌کند، انجام داده است. وی نمی‌توانسته است پیش‌بینی نماید که با طرح زیرین و مشارکت در امر سرنگون‌سازی دولت نهضت ملی ایران تحت پوشش مردم‌سالاری و حقوق بشر، آنان دست به اعمال غیرمشروع و غیراخلاقی می‌زنند و برنامه‌ریزان سیاسی و اطلاعاتی ایالات متحده مسبب ناآرامی‌های مهمی نه تنها در ایران بلکه در کل منطقه خاورمیانه می‌باشند. در حقیقت با یاری ایالات متحده، شاه ۲۵ سال دیگر نیز همچون فرمانروائی قانونی و مطلق بر سر قدرت ماند. اما، نکته جالب آنکه خود سازمان‌دهندگان کودتا نیز خطرات بالقوه‌ای را پیش‌بینی می‌نمودند و از «واکنش متقابل» آن هراس داشتند. این خطر «واکنش متقابل» ۲۵ سال بعد و در ابعادی به مراتب گسترده‌تر از آن چه تصور آن می‌شد، صورت واقعی گرفت.

دونالد ویلبر نویسنده تاریخ محرمانه سیا و طراح اصلی نقشه کودتای ۲۸ مرداد یک تحلیل‌گر دوره مکی‌کارتیسم است که در دوران دولت دکتر مصدق تحت پوشش یک پژوهشگر و ایران‌شناس امریکائی و به عنوان یکی از دوستان نزدیک و معتمدان شاه در ایران می‌زیست و نقش دوگانه‌ای را به عنوان یک ایران‌شناس و در عین حال مأمور عالی‌رتبه اطلاعاتی سازمان سیا با دسترسی مستمر به اکثر مسئولان و نهادهای دولتی در این کشور خدمات مهمی را برای آن سازمان انجام می‌داد. با به اوج رسیدن جنگ سرد و پیروزی جمهوریخواهان و جانشینی آیزنهاور به جای ترومن در سال ۱۳۳۱، پدیده نوظهوری به عنوان یک دولت مستقل و یا بی‌طرف از دو اردوگاه در رویارویی همه‌جانبه با دو اردوگاه جهانی، یعنی اردوگاه سرمایه‌داری غربی موسوم به «جهان آزاد» و اردوگاه کمونیستی موسوم به «جهان سوسیالیسم» مفهومی نداشت.

ایران نخستین کشور در خاورمیانه بود که رویارویی نیروهای وابسته به دو اردوگاه را با پیدایش نهضت ملی ایران با سردرگمی و بلاتکلیفی ایدئولوژیک روبرو ساخت و به همین دلیل بود که طرح توطئه براندازی سازمان‌های اطلاعاتی انگلیسی و امریکائی در این کشور به بوته

آزمایش گذارده شد.

در مقدمه تحلیلی آقای محمدعلی همایون کاتوزیان تحت عنوان کتاب «اسناد سازمان سیا و کودتای ۱۳۳۲ در ایران» این استاد و پژوهشگر ارزنده تاریخ معاصر میهن ما، کودتای بیست و هشتم مرداد ماه ۱۳۳۲ را نشانگر نقطه عطفی در تاریخ ایران سده بیستم دانسته که صورت پذیرفتن آن، در مسیر رویدادها و حیات سیاسی کشور، تأثیرات تعیین‌کننده و دگرگون‌سازنده‌ای داشته است. نامبرده دوران پس از رویداد کودتا، تا سال ۱۳۵۷ را به سه بخش زیرین تفکیک نموده است:

نخست دوران هفت ساله حکومت خودکامه و سست بنیاد فاسد عوامل کودتایی، باند فضل‌الله - اردشیر زاهدی - عباس فرزندگان (سرهنگ دوم بازنشسته رسته مخابرات در ارتش) و از مهره‌های دیرین سازمان سیا و شرکاء که در سالیان ۳۹ - ۱۳۳۲ بر کشور تسلط یافت و مسیر کلی حرکت آن به کلی با سمت‌گیری‌ها و تلاش‌ها و مساعی صورت گرفته در سالهای ۳۲ - ۳۰ متفاوت بود. سپس به دنبال آن بر اثر مبارزات داخلی برای تحصیل به قدرت حکومت در میان گروه‌های داخلی و افزایش گسترده نارضایتی در طبقات گوناگون مردم، علیرغم جریان مجدد درآمدهای نفتی در سالهای ۴۲ - ۱۳۳۹ و به مناسبت شرایط نوین جهانی دولت جدیدی جهت تعدیل و ترمیم شرایط اجتماعی و اقتصادی مسئولیت را به عهده گرفت. به دنبال این دوران با تمرکز هر چه بیشتر قدرت سیاسی و اقتصادی کشور در کف شاه و پیدایش حکومت خودکامه وابسته و گوش به فرمان، در سالهای ۱۳۵۷ - ۱۳۴۲ دوران سوم فرا رسید. لکن علیرغم امکانات و منابع مالی قابل ملاحظه‌ای که در اختیار کشور قرار گرفت، نارضایتی‌ها و عدم تعادل سیاسی و اقتصادی در کشور به سرعت فزونی یافت و زمینه‌های بنیادین انقلاب سال ۱۳۵۷ با امید دست‌یابی به آزادیهای عمومی و دموکراسی و عدالت اجتماعی فراهم آمد.

بر اساس اسناد منتشره سیا در گذشته در خلال اجرای برنامه آموزشی کمکهای نظامی برای گذراندن یک دوره تکمیلی به امریکا اعزام شد به خدمت سازمان اطلاعاتی آن کشور در آمد و در سالیان بعد به عنوان رابط اصلی سازمان سیا با سایر افسران کودتای ارتش از قبیل سرلشکر نادر باتمانقلیچ، سرهنگ حسن اخوی که در هنگام بازداشت در کودتای اول دست به خودکشی زد (و به موجب مدارک موجود همواره از نزدیکان سرلشکر حسن ارفع و وابستگان به شبکه اطلاعاتی انگلیسی در ارتش بود) پس از موفقیت کودتای دوم بدو به سمت معاون ستاد ارتش و سپس در دولت منوچهر اقبال به سمت وزیر کشاورزی منصوب شد. بالاخره سرهنگ دوم محمود زند کریمی رئیس ستاد کودتا که در ۲۵ مرداد و کشف توطئه از سوی دادستان فرمانداری نظامی بازداشت گردید و کلیه اطلاعات در باره توطئه را به وسیله سرگرد دکتر علمیه و سرتیپ دکتر شایان فرمانداری نظامی (که برای این پژوهشگر شخصاً بیان نمودند) و انتشار

نیز یافته است، در اختیار دولت گذارده و درخواست عفو و بخشودگی نمود، لکن با توفیق کودتای روز ۲۸ مرداد این اعترافات که در اختیار فرمانداری نظامی و مراجع قضائی ارتش بود، به دست کودتاپیان افتاد و نامبرده با اینکه ترفیع درجه نیز یافته و به جانشینی سرهنگ عزت الله ممتاز به فرماندهی تیپ دوم زرهی برگزیده شده بود به عنوان مجازات پیش از رسیدن به سن بازنشستگی بازنشسته و از سمت خود برکنار شد.

عباس فرزاتگان پس از برکناری فضل الله زاهدی با استفاده از مناسبات با شاه و بویژه حمایت اردشیر زاهدی که در جریان توطئه پراندازی دولت ملی با وی بسیار نزدیک شده بود به سمت سفارت منصوب شد و در خلال مأموریت فضاحت‌های اخلاقی فراوان به بار آورد. در واپسین سالهای عمر با خرید چند پمپ بنزین در شهر واشنگتن با خانواده‌اش در آن شهر زیست. از وی جز بدنامی و خدمت به بیگانه نشانی باقی نماند.

به نظر این محقق برجسته با آنکه پیش‌بینی احتمالات و رویدادهای تاریخی و سیاسی با دقت و قاطعیت امکان‌پذیر نیست اما با رعایت احتیاط و براساس قرائن تاریخی می‌توان اظهار نظر نمود که بدون وقوع کودتای ۲۸ مرداد ماه ۳۲، بدون تردید مسیر و آهنگ رشد و توسعه سیاسی و اقتصادی کشور ما به نحو دیگری رقم می‌خورد و زنجیره رخدادها و پیامدهای پدید آمده قطعاً به گونه دیگری شکل می‌گرفت.

آقایان دکتر غلامرضا وطن‌دوست و محمدعلی (همایون) کاتوزیان و همکاران و دستیاران دانش‌پژوه و میهن‌دوست آنان که اسامی جملگی‌شان در بخش پیش‌گفتار کتاب «اسناد سازمان سیا در باره کودتای مرداد ماه ۱۳۳۲ و سرنگونی دکتر مصدق» (صفحات ۶-۱) به تفصیل آمده است، با انجام تلاش و مساعی بسیار ارزنده خویش بدون تردید گام بزرگی در روشن ساختن زوایای نیمه‌تاریک گوشه بسیار مهمی از تاریخ معاصر کشور ما برداشته‌اند. هیچ پاداشی بیش از دست‌یابی به حقیقت و افشاء بیعدالتی فاحشی که نسبت به مردم میهن ما صورت پذیرفته است برای آنان زیبنده نیست.